

ISSN 2181-6833

PEDAGOGIK MAHORAT

MS
2020

Mavluda QOSIMOVA

Buxoro davlat universiteti
boshlang'ich ta'lim metodikasi
kafedrası katta o'qituvchisi

Asror QOSIMOV

Buxoro davlat universiteti
boshlang'ich ta'lim nazariyasi
kafedrası o'qituvchisi

BOSHLANG'ICH SINIF O'QUVCHILARINI PROPORSIONAL BOG'LANISHGA DOIR MASALALARNI YECHISHGA O'RGATISH METODIKASI

Ushbu maqolaning muallifi matematika darsliklari asosida sinf boshliqlari muammoni hal qilish metodologiyasini taqdim etadilar

Kalit so'zlar: masala, arifmetik masala, amal, misol, topshiriq.

Автор данной статьи на основе анализа учебников математики начальных классов предлагают методику решения задачи.

Ключевые слова: задача, арифметическая задача, арифметика, пример, задание.

The authors of the given clause offer a technique of the decision of tasks on the basis of the analysis of the tutorials of mathematics of initial classes.

Keywords: matter, arithmetical task, arithmetical action, example, task

Maktabning II sinfidan boshlab proporsional bog'lanishda bo'lgan miqdorda masalalarni yechish ko'zda tutilgan: "to'rtinchi proporsionallik"ka doir masalalar yoki bunday masalalarni "uchlik" qoidasidagi masalalar ham deyiladi. Mazkur masalalarni ikkiga ajratib, "oddiy (sodda) uchlik" qoidasiga doir, "murakkab uchlik" qoidasiga doir masalalar deyish qabul qilingan.

Bunday masalalar matnida to'g'ri yoki teskari proporsional bo'lgan ikkita miqdor tilga olinadi. Ulardan birining ikkita qiymati berilgan bo'ladi. Ikkinchi miqdorning birinchi miqdor qiymatiga mos keluvchi qiymatlaridan bittasi berilgan bo'lib, ikkinchisiga mos qiymatni topish talab etiladi. Demak "oddiy uchlik qoidasi" deb nom berilishiga sabab, bu qoidaga oid har bir masalaga uchala son ma'lum bo'lib, ularga proporsional bo'lgan to'rtinchi son ya'ni "to'rtinchi proporsional son" izlanadi.

Bunday masalalarni yechishda tayyorgarlik ishi bir qator miqdorlar (kesma uzunligi, massa, vaqt, yuza)ni tanishtirish bilan bevosita bog'lab olib boriladi. To'rtinchi proporsionallikni topishga doir masalalarni kiritish uchun bolalarni baho, jami pul, tezlik va boshqa miqdor (kattalik)lar bilan tanishtirish zarur. Masalan, miqdorlar soni, uning narxi, jami pul, kabi kattaliklar, ular orasidagi bo'g'lanishlar bilan tanishtirishda "magazin" o'yinini o'tkazish mumkin. Doskaga blaknot, chizg'ich va hokazo qo'yiladi. Ularning bahosi yorliqlarda ko'rsatilgan bo'ladi. Keyin o'yin bo'shlanadi. Bir o'quvchi sotuvchi qilib, bir necha o'quvchi xaridor qilib tayinlanadi. Keyin o'qituvchi rahbarligida xarid qilishga doir bir necha og'zaki masalalar tuzadilar va yechadilar bir o'quvchi sotuvchi, boshqalari xaridor rolini bajaradi.

Masalalar tuzishda har bir xaridorning xaridiga qarab, har gal ushbu bog'lanishni aniqlaydilar: bahosi va miqdori(soni) ma'lum, jami pulni qaytarish amali orqali topiladi. Xuddi shuningdek, boshqa darslarda o'yinlar orqali quyidagi bog'lanishlar ochib beriladi: agar jami puli va miqdori ma'lum bo'lsa, narsaning narxini (teng bo'laklarga) bo'lish orqali topish mumkin. Agar jami puli va narxi ma'lum bo'lsa, bu holda hamma miqdorlar sonini (karrali) bo'lish amali bilan topish mumkin.

Tayyorgarlik ishlaridan so'ng tayyor matnli masalalarni yechishda o'tiladi. Boshlang'ich sinflarda oddiy uchlik qoidasiga doir masalalar ham qolgan hamma tipik masalalar singari "qoida" bo'yicha emas, balki erkin mulohaza yuritish yo'li bilan yechiladi. Masala yechish usulini shunday tanlab olishga to'g'ri kelib qoladiki, yechish rejasini tuzishda mazmuni sun'iy bo'lgan savollardan, amallarda kasr son chiqishidan qochish mumkin bo'lsin.

To'g'ri proporsional miqdorlar bilan berilgan oddiy uchlik qoidasiga doir masalalar boshlang'ich sinflarda, asosan, to'rt xil usulda yechiladi.

I.To'g'ridan – to'g'ri birlikka keltirish usuli. Bu usul karrali nisbat komponent(had)lari har ikkala miqdorga tegishli bo'lib, uchinchi ma'lum son bo'luvchi bilan bir jinsli bo'lgan hollardagina ishlatiladi.

Masalan: jamoa xo'jaligida uchta traktor bir kunda 36 gektar yer haydaydi. Xuddi shunday ishlaganda, 5 ta traktor bir kunda necha gektar yer haydaydi?

Bu masalaning qisqacha sharti quyidagicha yoziladi:

1-tip. O'rta arifmetik sonni topishga doir masalalar.

2-tip. Ikki sonning yig'indisi (yoki ayirmasi)ga ko'ra shu sonlarni topishga doir masalalar.

3-tip. Ikki yoki bir necha sonni ularni yig'indisi (yoki ayirmasi) va karrali nisbatidan topishga doir masalalar.

4-tip. Ikki miqdorning ayirmasiga noma'lumni topishga doir masalalar.

5-tip. Ayirish yo'li bilan no'malum miqdorni yo'qotishga doir masalalar.

6-tip. Tenglash usuli bilan yechiladigan masalalar.

7-tip. Almashtirish usuli bilan yechiladigan masalalar.

8-tip. Faraz qilishga doir masalalar.

9-tip. Vaqtni hisoblashga doir masalalar.

10-tip. Yuzlarni va hajmlarni hisoblashga doir masalalar.

11-tip. Harakatga doir masalalar.

12-tip. Sondan kasrni topishga va sonni o'zining kasridan topishga doir masalalar.

13-tip. Birgalikda ishlashga doir masalalar.

Shaxsga yo'naltirilgan o'qitish – bu o'quvchining shaxsiy xususiyatlarini, qobiliyati va imkoniyatlarini inobatga oluvchi, ilg'or pedagogik va axborot texnologiyalaridan o'quvchi shaxsini rivojlantirishda samarali foydalanuvchi o'qitishdir. Shaxsga yo'naltirilgan o'qitishda o'qitishni tabaqalashtirish va individuallashtirish asosiy tamoyil sifatida qaraladi.

Zamonaviy axborot texnologiyalari shakl va mazmunining rang-barangligi – o'quvchining qiziqishi, imkoniyati va shaxsiy xususiyatidan kelib chiqib taklif etilayotgan hollardan tanlash imkoniyatini beradi. Bunday imkoniyat ta'lim tizimida ham o'z aksini topishi zarur. O'qituvchining har xil sathli o'qitishni zamonaviy axborot texnologiyalari asosida tashkil etishi bunday muammoning yechimi bo'la oladi.

O'quv mashg'ulotlarining o'quvchilarni kundalik fanlar majmuasi va ular bo'yicha berilgan topshiriqlar majmuasi bilan hisoblashishga to'g'ri keladigan qilib tashkil etilishi ko'plab muammolarni keltirib chiqaradi. Bunday holda o'quvchilar biron bir fanga o'zlarining diqqat e'tiborini to'liq qarata olmaydilar. Bunday notugalliklarni bartaraf etishda, modulli o'qitish eng yaxshi yechim hisoblanishi mumkin.

Boshlang'ich sinf matematika darslarida tipik masalalar yechishga o'rgatish texnologiyasining tizimi – boshlang'ich matematika kursini o'rganishda faollashishning uzluksizligini ta'minlaydi. Bunda ayni matematik tayyorgarlik darajasi pasaymaydi.

Boshlang'ich sinf matematika darslarida tipik masalalar yechishga o'rgatish texnologiyasini ajratib o'rganishning maqsadga muvofiqligi haqida dalolat beradi.

Adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ta'lim to'g'risida"gi Qonuni. (O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisining Axborotnomasi, 1997 y., 9-son, 225-modda; 2013 y., 41-son, 543-modda)
2. Axmedov M., Mirzaaxmedov M. Mantiqiy fikrlashga o'rgatish (4– sinf "Matematika" darsligi asosida) // Boshlang'ich ta'lim. 2004. №2, 42–45 b.
3. Bikbaeva N.U., Sidelnikova R. I., Adambekova G.A. Boshlang'ich sinflarda matematika o'qitish metodikasi. – T.: "O'qituvchi", 1996. – 512 b.
4. Bikbaeva N.U. Matematika, 4–sinf uchun darslik. – T.: "O'qituvchi", 2008. – 452 b.
5. Boshlang'ich ta'lim bo'yicha yangi tahrirdagi davlat ta'lim stand'artlari // Boshlang'ich ta'lim. – Toshkent, 2005. – № 5.
6. Qosimov F.M., Qosimova M.M. Murakkab masala va topshiriqlar. Boshlang'ich ta'lim 2007. 1-son.
7. Qosimov F.M. Boshlang'ich sinf matematika darslarida ijodiy topshiriqlar ustida ishlash. – Buxoro, 2005. – 136 b.
8. <http://www.allbest.ru>
9. <http://www.allbest.ru/referat/>
10. <http://www.TDPU.uz>.
11. <http://www.ziyounet.uz>.

МУНДАРИЖА

Обиджон ХАМИДОВ. Бошланғич таълимда ўқитиш самарадорлигини оширишнинг устувор вазифалари.....	7
Қаҳрамон ТЎХСАНОВ. Бошланғич синфларда мустақил ишлар орқали ўқувчилар нутқи ва тафаккурини ривожлантиришнинг назарий ва амалий асослари.....	9
Алижон ҲАМРОЕВ. Бошланғич синф она тили таълимида ўқувчиларнинг ижодий фаолиятини дойиқлаштиришнинг методик таъминоти.....	12
G'ulom SAYFULLAYEV. Luiza ALIMOVA. Boshlang'ich sinf tabiatshunoslik darslarida tabiatda "suv" mavzusini o'tish.....	17
Нигора АДIZОВА. Қизикмачоқларнинг асосий образлар олами.....	22
Fayzullo QOSIMOV, Firdavs QOSIMOV. Boshlang'Ich sinf o'quvchilarini sodda masalalar bilan tanishtirish metodikasi.....	26
Rustambek QO'LDOSHEV. Birinchi sinf chapaqay o'quvchilarining maktabga moslashishi, maktabga moslashishi davridagi pedagogik yordamning mazmuni.....	32
Gulchebra CHO'LLIYEVA. Nutq ohangi xususida.....	36
Mardon YARASHOV. Boshlang'Ich sinf matematika ta'limini ijodiy tashkil etishda ta'lim tamoyillarining o'rni.....	39
Shabnam YUSUFZODA. O'quvchi mantiqiy tafakkurini shakllantirish omillari.....	44
Hamro RAHMATOV. Boshlang'ich sinflar matematika darslarida tipik masalalar yechishga o'rgatish texnologiyasi.....	47
Mavluda QOSIMOVA, Asror QOSIMOV. Boshlang'ich sinf o'quvchilarini proporsional bog'lanishga doir masalalarni yechishga o'rgatish metodikasi.....	50
Nodirabegim RAJABOVA. Boshlang'ich sinf matematika darsliklaridagi misollar yechish jarayonida o'quvchilar tomonidan yo'l qo'yiladigan ayrim xatolar va ularni bartaraf etish.....	54
Shabnam YUSUFZODA. Matematika darslarida mantiqiy fikrlashni rivojlantirish o'quv jarayoni sifatini oshirish asosi sifatida.....	59
Gavhar SAIDOVA. Boshlang'ich sinflarda matematikadan zamonaviy dars shakllari.....	63
Yulduz NUROVA. O'zbek xalq paremologiyasida toponim va antroponim maqollarining etnolingvistik ifodalanish xususiyatlari.....	68
Zilola ABDIYEVA. Maktabgacha va boshlang'ich ta'lim yoshidagi bolalarning fazoviy tasavvurini shakllantirishda uzviylikni ta'minlash.....	71
Saodat QODIROVA. "Zarbulmasal" asarining janriy xususiyatlari.....	74
Dilora SIDIQOVA. Boshlang'ich sinflarda interfaol ta'lim va loyihalash texnologiyasi.....	80
Umida TOG'AYEVA. Boshlang'Ich sinf ona tili darslarida predmetlararo integratsion yondashuv.....	83
Malika XAYDAROVA. Sharq mutafakkirlarining mehnat tarbiyasi haqidagi qarashlari.....	87
Yulduz PO'LOTOVA. Boshlang'Ich sinflarda integratsiyalashgan darslarni takomillashtirish xususiyatlari va tamoyillari.....	89
Нодира АДIZОВА. Бухоро туман топонимиясининг мавзуй-номинатив таснифи.....	95
Muxtor РЎЗИЕВ. Дидактик ҳодисалар тизимиға замонавий ёндашув.....	99
Шоира ҚУРБОНОВА. Таълим жараёнида замонавий педагогик технология турларининг қўлланиши.....	102
Меҳринисо ҲАКИМОВА. Мактабгача ва бошланғич таълимда математик тасаввурларни шакллантиришда узвийликни таъминлаш устида ишлаш.....	105
Ирода РАЖАБОВА. Личностное отношение-условие учебной и профессиональной деятельности учителя.....	109
Малика ХАЙДАРОВА. Бошланғич таълим жараёнига индивидуал ёндашувни тадбиқ этиш йўллари.....	115
Hamro RAHMATOV, Ixtiyor AXROROV. Boshlang'ich sinf o'quvchilariga didaktik o'yinlar.....	118